

Türk Kültüründe ve Alevi-Bektaşî İnancında Kapı-Eşik Kavramı

The Concept of Door and Threshold in Alevi-Bektashi Belief and Culture

Murat Boz

Sorumlu Yazar / Correspondence

Özet

Türk kültüründe mekânlar ve mekânların bazı bölümlerine zahirî ve batınî manalar verilmiştir. Alevi-Bektaşî inanç ve kültürüne baktığımızda kapı ve eşik kavramlarında bu durumla karşılaşmaktadı. Bu makalede Türk kültürü ile Alevi-Bektaşî inancında yer alan kapı ve eşik kavramlarının anlamları, bu kavramların Türk mitolojisindeki yeri, İslam literatüründe nasıl ve ne şekilde yer aldığı, tarihî ve dinî kökenleri ile ibadetlerde uygulama şekli üzerinde durulmuştur. Makalenin başında kapı ve eşik kavramlarının kelime ve kavram olarak ne tür manalar içerdiği hakkında bilgi verilmiştir. Ardından eski Türklerde "Kamlık (Şaman)" geleneğinde kapı ve eşik kavramı ele alınmıştır. Makalede Alevi-Bektaşî inanç ve kültüründeki kapı ve eşik kavramlarının İslami kökenlerine de değinilmiştir. Alevi-Bektaşî inanç ve kültüründe kapı ve eşik kavramı Hz. Peygamberin "Ben ilim şehriyim. Ali onun kapısıdır" hadisine dayanmaktadır. Alevilik-Bektaşilik inancında ibadetlerde ve uygulamalarda yer alan kapı ve eşik kavramlarının Türk mitolojisindeki olaylarda ve içeriklerde yer alışı biçimleri izah edilmeye çalışılmıştır. Alevi-Bektaşî inanç ve kültüründe kapı, yolun başı ya da sonunda bulunan noktayı ve aşamalı olarak başka bir makama geçiş sürecini anlatan bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Makalede tüm bu konular ele alındıktan sonra son kısımda Alevilik-Bektaşilikte ayin-i cemde kapı ve eşik kavramlarının ne şekilde yer aldığı yazılı kaynaklar ve sözlü gelenek çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü, Şamanizm, Alevilik-Bektaşilik, Kapı, Eşik.

Abstract

In Turkish culture, places and some parts of places have been given literal and esoteric meanings. When we look at the Alevi-Bektashi belief and culture, this situation is encountered in the concepts of door and threshold. In this article, the meanings of the concepts of door and threshold in Turkish culture and Alevi-Bektashi belief, the place of these concepts in Turkish mythology, how and how they take place in Islamic literature, their historical and religious origins and the way they are applied in worship are emphasized. At the beginning of the article, it is explained what kind of meanings the concepts of door and threshold contain as words and concepts. Then, the concept of door and threshold in the tradition of "Kamlık (Shaman)" in ancient Turks was discussed. In the article, the Islamic origins of the door and threshold concepts in Alevi-Bektashi belief and culture are also mentioned. The concept of door and threshold in Alevi-Bektashi belief and culture. The Prophet said, "I am the city of knowledge. Ali is his door". It has also been tried to explain how the concepts of door and threshold, which take place in worship and practices in Alevism-Bektashism, take place in events and contents in Turkish mythology. In the Alevi-Bektashi belief and culture, the door appears as a symbol describing the point at the beginning or end of the road and the gradual transition to another maqam. After discussing all these issues in the article, in the last part, it has been tried to examine how the concepts of door and threshold are included in the ritual of Alevism-Bektashism within the framework of written sources and oral tradition.

Keywords: Turkish Culture, Shamanism, Alevism-Bektashism, Gate, Threshold.

Giriş

Tarih boyunca mekânların hareketli parçaları olan kapılar, mekânlar arası bağı kurmak ve bir sınırdan diğer sınıra geçmek amacıyla kullanılmışlardır. Kapıların ana görevi, iç bağlantılardan birbirine geçmeyi, dışardan iç bölümlere girmeyi ve bölümlerin birbirine karşı kapanmasını sağlamaktır. Ancak kapı kavramı bu fiziksel görevlerle sınırlı ve ibaret değildir. Bazı kültürlerde devlet, devletin gücü ve resmi kurumlarıyla özdeşleştirilen kapının mimarlık alanına ilave olarak tasavvuf, edebiyat ve güzel sanatlarda da önemli bir yeri vardır. Kapı yapısının tarihsel gelişim süreçleri incelendiğinde binlerce yıldır şekil, açılış şekli ve kullanılan malzeme olarak fazla değişmediği anlaşılmaktadır. Kapılar buldukları coğrafyanın iklim özelliklerine, kültür ve dini inanışlarına bağlı olarak gelişmiş ve şekillenmişlerdir. Bu bağlamda kapılar hem insanların hem de buldukları mekânların dilini oluşturan öğelerdir (Demirarslan, 2020, s. 1)

Esasen insanoğlu medeniyetin ortaya çıkışından günümüze kadar meydana getirdiği mekânlara farklı anlamlar yüklemeyi de bilmiştir. Bu manada kapı ve eşik, sahip olunan mekânın dış dünyaya doğru sınırır ve bir anlamda perdesidir. Dıştan içe doğru bakıldığında mekânın sahibi ile ilk temasın kurulduğu sınırın başlangıcıdır. Mekânın kapısı örtüldüğünde dışa karşı bağımsızlık, aidiyet ve mahremiyet kesp eder. Bu mahremiyet sınırı ve algısı günümüze kadar bir oranda farklılaşarak ulaşmıştır. Kapı ve eşik mesken masuniyetinde sınırdır. Semantik yüklemeler açısından baktığımızda ise bu sınır; iki farklı dünyanın ayrılığını, farklılığını ve zıtlığını ifade eder. Diğer yandan Türk kültüründe çok eski devirlerden itibaren yaşamın sürdüğü mekânlara ve bu mekânların girişleri olan kapı ve eşiklere tarih boyunca kozmik anlamlar yüklenmiştir. Türk kültüründe kapı zamanı ve mekânı birbirinden ayıran ve sınırlandıran bir sembol olarak algılanmış, eşik ise bu manayı destekleyen obje olmuştur. Kapı ve eşik kavramları somuttan soyuta tarih boyunca farklı anlamlar yüklenerek günümüze kadar gelmişlerdir.

Türk kültüründe Tanrı'ya ulaşmak için insanın geçirdiği aşamalar, bu aşamalarda kendini yerleştirdiği çeşitli mekân unsurları ile beraber düşünülerek somutlaştırma sağlanmıştır. Ayrıca insanın Tanrı'ya dair tasavvuru ve inanış şekli, kültürler, dinler farklı olsa da benzer süreçleri kapsar. Bu haliyle mekândaki kültler evrenselleşir. Ahmet Yaşar Ocak, tabiat kültlerinden hareketle Türk kültüründe insanın kültlere karşı tavır, davranış ve hissiyatını şöyle açıklar:

"Eski Türklere göre bütün tabiat, bugün ancak ruh diye ifade edebildiğimiz gizli güçlerle doludur. Dağlar, tepeler, ağaçlar ve kayalar hisseden, işiten, iyilik veya kötülük yapabilen varlıklardır; daha doğrusu bunları yapan onlardaki gizli güçlerdir. Bundan dolayıdır ki, eski Türklere bu varlıkların bizzat kendilerine değil, işte bu gizli güçlere takdis hissi beslemişler ve korku, minnettarlık, saygı karışımı bir tavır takınmışlardır" (Ocak, 2002, s. 65).

Bu açıdan bakıldığında kapı ve eşik kültü kutsal nesne hüviyetindedir. Kapı ve eşik Tanrı'nın kutsallığının tezahür ettiği, Tanrı ile ilişkili varlıkların bulunduğu yerdir. Bundan dolayı da saygı duyularak kutsallığı korunmaktadır.

Türk kültüründe önem atfedildiği gibi semavi dinlerde de kapı ve eşik kültü yer almıştır. Kitabı Mukaddes Çıkış 33/7-10'de şöyle denmektedir:

"Ve Musa çadırı alırdı ve onu ordugâhtan dışarı, ordugâhtan uzak kurardı ve ona 'Toplanma Çadırı' derdi. Musa çadıra girdiği zaman bulut direği iner ve çadırın kapısında dururdu ve Rab Musa ile söyleşirdi. Ve çadırın kapısında duran bulut direğini bütün kavim görürdü" (Hooke, 1993, s. 180).

Yahudilikte bazı sinagoglarda giriş kapısının herkesin görebileceği kısmına "On Emir" asılmıştır. Bu kapı perdeleri süslüdür ve üzerlerinde "Kerubim" isimli meleklerin aslan ve ceylan biçimindeki tasvirleri yer almaktadır (Gürkan, 2012, ss. 199-200).

Kapı, Hristiyanlıkta da sık kullanılan bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. İsa "Ben kapıyım" demiştir. Katedral ve kiliselerin kapıları mimari açıdan özellikler taşır ve katedral ya da kiliselerin üç kapısı güven, hayırseverlik ve ümit anlamına gelir (Cooper, 1987, s. 118). Dar kapı sembolizminin olduğu Matta 7, 13-14 şöyledir:

"Dar kapıdan girin. Çünkü yıkıma götüren kapı geniş ve yol enlidir. Oysa bu kapıdan girenler çoktur. Oysa yaşama götüren kapı dar, yol da çetindir. Bu yolu bulanlar azdır."

İslam inancına baktığımızda ise Kur'an-ı Kerim'de kapı kelimesi zikredilmekte, ancak eşik kelimesine rastlanmamaktadır. Eşik kelimesini araştırdığımızda Hz. İbrahim ve Hz. İsmail ile ilgili bir rivayette karşımıza çıkmaktadır:

"Filistin'de yaşayan İbrahim zaman zaman Hacer ile İsmail'i ziyarete gelir. İlk gelişinde o sırada evlenmiş bulunan İsmail'i bulamaz, gelini ise kendisini soğuk karşılamıştır. İbrahim, 'Kocan geldiğinde kendisine selâmımı bildir, kapısının eşiğini değiştirmesini istediğimi söyle' der ve gider. Bu mesajı dikkate alan İsmail hanımından ayrılır ve Cürhümlülerden bir başka kadınla evlenir. İkinci defa İsmail'i görmeye gelen İbrahim onu yine evde bulamaz, ancak bu defa yeni gelini kendisine iyi davranır. İbrahim ona dua eder; ayrıca kocası geldiğinde kendisine selâm söylemesini ister ve 'Kapısının eşiğini iyi tutsun' diye tembihte bulunarak yine oğluyla görüşmeden oradan ayrılır. İsmail olanları öğrenince, 'O benim babamdır, sen de evimizin eşişisin. Babam bana seni hoş tutmamı, seninle iyi geçinmemi emretmiş' der. (Harman, 2001, ss. 76-80)

Öte yandan kapı kavramının kelime karşılığının farklı anlamları vardır. Bunların başlıcaları, "bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı, devlet dairesi, Osmanlı Devleti'nde resmî görev yeri ve gelir" anlamları vardır. Deyimlerde yer aldığı şekline bakıldığında kapı kavramı; kapı açmak, kapıyı aralamak, kapı dışarı etmek gibi anlamlarının yanı sıra; kapısında büyüme, kapısını aşındırmak, kapı yoldaşı (herhangi bir yerde aynı hizmette bulunanlardan her biri) gibi çok yaygın kullanımı vardır (Türkçe Sözlük, 2005, s. 45)

Benzer şekilde eşik kavramı sözlüklerde ve deyimlerde ne anlamlara geldiği konusu incelendiğinde de oldukça geniş bilgilere ulaşılmaktadır. "Kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak, başlangıç yeri,

başlangıç noktası, bir tepkinin başlamasında, ortaya çıkmasında etkili olan ruhsal, fizyolojik nokta" temel anlamları içermektedir. Ayrıca deyimlere baktığımızda daha geniş bir bilgi ile karşılaşmaktayız. Bunların başlıcaları, "eşiğine yüz sürmek (bir dilekte bulunmak için bir kişiye yalvarmaya gitmek) , eşiğini aşındırmak (işini yaptırmak için bir yere çok gidip gelmek), eşik atlamak (engelleri aşmak, zorlukları yenmek), eşiğini öpmek (medet umulan bir kimseye)". Bununla birlikte eşik kelimesi Farsça'da âsitan(e)'dir. Kamûs-ı Türkî'de âsîâne kelimesine "eşik, atabe, payitaht, merkez-i saltanat (bu mana ile İstanbul'a âlem olmuştur), büyük tekke ve merkez" karşılıkları verilmiştir (Şemseddin Sami, 2001, ss. 43-44).

Osmanlı Devleti'nde hükümet merkezi olması, herkesin işinin ve gücünün orada görülmesi sebebiyle İstanbul için "Âsitan" tabiri kullanılmıştır (Pakalın, 1993, s. 94). Bu tabirin kullanılmasında

"İstanbul'un doğu ve batı kültürünün birleştiği eşikte bulunmasının da rolü vardır. Divan şairleri eşik kelimesi yerine âsîtan kelimesini kullanırlar. Divan edebiyatında sevgiliden bahsedilirken bazen onun âsitanı ve eşiği de anılır. Âşik daima bu âsitanı yüzü döker; oraya erişebilmek, yüz sürebilmek için yalvarır durur."

1. Kapı ve Eşik Kavramlarının Türk Kültüründeki Yeri

Türk kültüründe genel olarak "ev" olarak adlandırabileceğimiz barınma mekânının öne çıkan unsurları, mekânın bütünselliği açısından kapı ve eşik olmuştur. Sınırların başladığı ve bittiği, dışarı ile içeriği ayıran, mekânsal, zamansal ve çeşitli ritüellerle öncenin ve sonranın ayırımı sağlayan kapı ve eşik, tarihin her döneminde neredeyse tüm mekânlarda önemli konumda düşünülmüştür.

Atmaca ve Adzhumerova'ya göre, kapı kelimesi Eski Oğuz Türkçesi metinlerinde ve sonraki dönemlerde "gelir, geçim, kısmet veya bilgi vs. sağlayan yer, kaynak, imkân, konu ve mesele" şeklinde mecazlaşma yoluyla semantik alanını genişletmiştir. Ayrıca tarihi Türk lehçelerinde ve kapı kelimesi, genel olarak işlevine uygun olarak bir mekân, ürün veya araç adı olarak kullanılmıştır. Kapı kavramı ilerleyen dönemlerde anlam genişlemesi yaşayarak devlet kapısı, hükümdar kapısı, şah kapısı anlamlarını kazanmıştır. Eşik kelimesi ise bir geçiş mekânı, bir yere ulaşmadan önceki son yer anlamında kullanılmıştır. Semantik olarak eşik birine ya da bir yere ulaşılmadan önce bir durak, bir basamak, bir bekleme yeri ve bir sınırdır. İnsan tasavvurunda eşik kelimesi bir sınır olarak kabul edilip, kutsal ile kutsal olmayanı ayıran hemen her nokta bu manada eşiktir (Atmaca & Adzhumerova, 2010, s. 29).

Alevi-Bektaşî inanç ve kültüründe kutsallık atfedilen oldukça fazla kavram vardır. Bunların en önemlilerinden ikisi olarak kapı ve eşik kavramları ifade edilebilir. Bu kavramların kökenlerinin Türklerin kadim gelenek ve irfanlarıyla sentezlendiği ile ilgili pek çok görüş bulunmaktadır. Bu sebeple öncelikle kapı kültürünün sonrasında eşik kavramının Orta Asya Türk inancı ile bağlantısı ve benzerliği olup olmadığının ortaya konulması gerekmektedir.

Orta Asya Türk inanışlarında kapı ve eşik kavramları var mıdır? Ziya Gökalp, eşik kelimesini aile bağlamından hareketle eş kelimesi ile ilişkilendirerek kelimenin "refik, arkadaş" anlamında kullanıldığını yoldaş ve gönüldaş gibi kelimelerin de bu anlamını ihtiva ettiğini belirtir. Aslında Gökalp eş kelimesini açıklarken eşin tüm varlıklarda bulunan bir eş ruh olduğunu vurgular. "Eşik" kelimesinin "eşli" anlamına geldiğini, eşliğe basılamayacağını, yabancı bir adamın evin eşliğinden atlayamayacağını anlatır. Her adamın bir eşi, yani perisi (iye) olduğu gibi, her evin de bir eşi yani perisi bulunmaktadır. Bu yüzden yeni gelin kapıdan içeri alınır, eşliğe bastırılmaz. Çünkü eşik iyisi vardır. Eşikte oturuyor olmak veya eşikte konuşmak iyi görülmez bunun nedeni ruhun orada olmasıdır. Eşğin baht ve talih (kader) ile ilgisi olduğuna inanılır. Evin kadını, evin eşi ile iyi geçinmek zorundadır. Bu yüzden bazı görev ve sorumluluklarını yerine getirmek zorundadır. Evin kadını evi temiz tutmalı, israf etmemeli, çocukları terbiyeli yetiştirmeli ve bu şekilde evin müdiresi olmalıdır, aksi halde ev perisinin gazabına uğrar. Bu yüzden evin kadını ailenin ahlakını gözetir (Gökalp, 2014, ss. 59-60). Ayrıca eşik hakkında Gökalp, "Eski Türklerde eşik de mukaddesti. Yabancı bir adam eşliğe basarsa çarpılırdı. Evlerin taarruzdan masuniyeti eşiklerin bu kutsiyetinde dinî bir müeyyide bulmuştu" diyerek eşğin kutsallığını ve koruyucu vasfını vurgulamıştır (Gökalp, 2015, s. 301).

Eşik hırsızlar için tekin olmayan, geçeni çarpan bir yerdir. Benzer şekilde evin pencereleri de bu özelliğe sahiptir. Evin perisinin koruyuculuğu evlerin eşiklerinden başlar. Bu yüzden çarpar özellikteki yerlere de eşik denmiştir. Ev gibi perisi olan mera, pınar, ırmak gibi diğer mekânlar da benzer özelliğe sahiptir. Genel anlamdaki eşik kelimesi zaman içinde dönüşerek özelleşmiştir (Gökalp, 2014, ss. 60-61).

Azerbaycan'daki halk inanışına göre bir evliya olan "kara çuha", evin eşliğinde durur ama gözle görünmez. Hiçbir kötülüğün ve kötü ruhun eve girmesine izin vermeyen eşik iyisi evi güneşe açılan kapıdan itibaren dışa doğru korur. Eşik iyisinin etki alanı bahçeyi de içine alır. Etki alanı dıştan itibaren bahçeye kadar uzanan ev koruyucusu ruh "kara çuha" olarak adlandırılır. Evin eşliğine varıldığında, "kara çuha"ya selam vermek gerekir (Bayat, 2007b, s. 271). Bir diğer inanışa göre de eşğin kendi sahibi vardır. Bu varlığın adı, "astana cini"dir. Orta Asya Türk kültüründe "ergene iyisi" isimli mitolojik "koruyucu ruh" kavramı bulunmaktadır. Kelimenin esas kökü "maden ruhu" olarak yazıtlarda yer almasının yanı sıra "erge" sözcüğü "kapı, eşik veya basamak" anlamına gelmektedir (Karakurt, 2011, s. 118).

Kapı basamağı, bir şeyin başlangıç yeridir. Eşik, "Türk kültüründe evin dışarıdan ayrılan ilk ve en önemli sınırıdır. Eşğin baht ve talihle de ilgisi vardır. Çünkü eşik aynı zamanda iki farklı âlemi simgeleyen esrarengiz bir sınır gibidir. Günümüzde çağdaş beşeri bilimlerde kullanılan bilinç eşiği, duyum eşiği gibi kavramlar da bu sınır anlayışını farklı bir yönden ortaya koymaktadır."

Türklerde hakanın çadırının kapısı doğuya bakardı. Evlerin kapıları doğuya açılırdı. Türklerde kapı ve eşik başka âlemlere açılan, oralara

ulaşılabilir yerd (Karakurt, 2011, s. 118). Kapı ve eşik kavramları Orta Asya Türk kültüründe bulunmaktadır ve Türklerin İslamiyet'le tanışması ile beraber farklı şekillerde yer almaya devam etmiştir.

"Kapıdan içeri girilirken eşığe basılmaması da eski Türk inançlarından kalma bir inanıştır. İnanca göre eşik kapıdır, kapı ise yeni bir dünyaya açılmaktır. Bu nedenle eşik saygındır ve kutsaldır. Anadolu, Balkanlar ve Türkistan'daki din büyüklerinin yattığı yatırlar, insanlar tarafından ziyaret edilirken eşikleri niyaz edilir, o kapıdan şefaata beklenir. Kapıdan içeri girilirken sadece kutsal kabul edilen mekânlar değil, evlerin de eşikleri çiğnenmez. Bu inanıştan dolayı Anadolu'da evlenip yeni evine giren gelin, girerken evin eşiğini niyaz edip eve öyle girer" (Şener, 2001, s. 108).

2. Eski Türklerde Kamlık (Şaman) Geleneğinde Kapı ve Eşik

Türk kültüründeki yaygın inanışa göre Kamlık (Şaman) çok özel bir haldir. Kam olma sürecinden başlayıp çeşitli kam ayinlerine kadar uzanan çeşitli uygulamalar içinde, kam belirli bir mekân tasavvurunda hem gerçek dünyada hem de gökyüzüne ve yeraltına yaptığı yolculuklarda belli konumlar çok özeldir. Kapı ve eşikler, kamın uygulamalarında birçok anlam yüklenen işlevsel bir geçiş mekânıdır. Kamın yapacağı tören için orman içinde hazırlanan obanın kapısı doğuya bakar (Koecherowa, 1995, s. 84).

Şamanın "eşik ruhu" ve çadır kapısının doğuya açılması ilk Türk geleneklerinde belirgin olarak görülür. Kamın üst dünyaya giden yolu üzerindeki kutsal dağların kapıları vardır. Kamlık geleneğinde kapı ve eşığe dair mitler unutulsa dahi kapı ve eşığe dair uygulamaların bir şekilde yaşatıldığı görülmektedir. Eşik ile uygulamaların birçoğu kam folkloru içinde ve kam folkloru sayesinde korunarak varlığını sürdürmüş, o dönemden günümüze kadar gelebilmiştir.

Ayrıca simgeye dönüşerek belli diziler içerisinde kendine yer edinen ve dil içinde birçok mecaz anlam kazanan kapı ve eşik olgusu kamlık folkloru içerisinde zamanla değişime uğramıştır. Kamlık geleneğindeki kapılar ve eşikler, belirli bir yetkinlikle geçilebilen ve geçilirken kam tarafından farklılığı vurgulanan küçük evren açıklığı, giriş ve çıkış noktası olan kritik noktalar. Kapı ve eşik, aynı zamanda kamın yardım aldığı bazı göksel ruhların bulunduğu yerdir. Mitlerden sonra, kam ve kamın ritüelleri bize bu noktanın önemli olduğu bilgisini vermektedir. Kamın ayine başladığı mekânın kapısı ve sonrasında göğe yükseldiğinde ise Tanrı kapısına ulaşana kadar yaptığı yolculukta geçmesi gereken engeller yani eşikler vardır. Kam, bu eşikleri geçerek yani kutsal görevini yaparak Tanrı kapısına kadar ulaşabilir ancak bu kapıdan içeri geçemez. Tanrı kapısında koruyucular ve kam ile Tanrı arasında elçilik eden ruhlar vardır. Böyle olmakla birlikte Bayat, kamların ruhlar hiyerarşisi oluşturma yoluyla Türk mitolojik sisteminin temelini teşkil eden Gök Tanrı kültürünün unutulmasına neden olduklarını ifade etmektedir (Bayat, 2007, ss. 23-24).

İnsanlar dünyada yaşadıkları mekan algısına benzer şekilde Tanrı ve ruhlar için mekansal tasavvurlar geliştirmişlerdir. Bu tasavvurlara göre her mekanın başlangıç noktası ve sınırı kapı ve eşik noktasından

itibaren başlamaktadır. Bu sınırlarda ayırt edici motifler ve koruyucular bulunmaktadır. Buralarda engellerin ve çeşitli koruyucuların bulunması ve bu koruyuculara duyulan saygı ritüelleri kamların üst dünyaya veya alt dünyaya yaptıkları seyahatlerin aşamalarında göze çarpmaktadır. Kamin ayine başladığı mekânın kapısı göğe yükseldiğinde ise Tanrı kapısına ulaşana kadar yaptığı yolculukta geçmesi gereken eşikler (engeller) vardır. Kam, bu eşikleri geçerek yani kutsal görevini yaparak Tanrı kapısına kadar ulaşabilir ancak bu kapıdan içeri geçemez. Tanrı kapısında bulunan koruyucular ve kam ile Tanrı arasında elçilik eden ruhlar vardır (Tursun, 2022, ss. 141-142).

Kam, ayin yapan, dualar eden ve aynı zamanda tedavi edici özelliği olan saygın biridir. Yakutlarda aileden biri hastalandığında kamı davet etmek için bir ulak gönderilirdi. Davet üzerine gelen kam, mekanın kapısında karşılanırdı. Sonrasında kam, hastayla beraber evin eşiğine oturur ve eşikte hastalık ruhuna dua okurdu (Potapov, 2012, ss. 282-283). Hastalıkların kötü ruhlardan ve onların insanlara verdiği zararlardan kaynaklandığı düşünülürdü.

Türk kültüründe yer alan üçlü dünya tasavvurunda (üst dünya/gökyüzü, yeryüzü ve alt dünya/yeraltı) üst dünya iyilik alt dünya kötülük sembolüdür. Üst dünya Ülgen ve kızları alt dünya ise Erlik ve oğullarınıdır. Teleütlere göre, insan bedeninden çıkan ruhlar ya üst dünyadaki Ülgen'in kızları tarafından korunur ya da alt dünyadaki körmöslerin eline geçerdi. İnsan bedeninden çıkan ruhun kimin eline geçtiğini sadece kam öğrenebilirdi. Kam bu iş için en önemli yardımcı ruhu olan Kapı Ruhu (Eşik pi) nun yardımına başvururdu (Harva, 2014, s. 222).

3. Kapı ve Eşik Kavramlarının İslami Kökenleri

İslami ilimlerde ana kaynak Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin hadisleridir. Tasavvufta geçen somut ve soyut tüm kavramlar zahiri veya batını anlamlarıyla Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin yaşantısıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilendirilen kavramlardır. İslam tasavvufu içerisinde yer alan Alevi-Bektaşî inancında "Dört Kapı Kırk Makam" öğretisi önemli yer tutup, İslam'ın irfanî ve marifet boyutunu ifade etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de "kapı" kavramının geçtiğini ancak "eşik" kavramının geçmediğini önceki bölümde vurgulamıştık. Kur'an-Kerim'de kapı kelimesinin geçtiği Hicr Suresi 43-44. ayetlerde,

"Şüphesiz onların hepsine vaad olunan yer bir Cehennem'dir. Onun yedi kapısı var; her kapiya onlardan birer grup ayrılmıştır."

Nahl, Zümer ve Mü'min suresinde geçtiği üzere cehennem kapıları vardır ancak sayısı belirtilmemiştir (16/29, 39/71, 39/72, 40/76). Mü'minin suresinde inanmayanlar için bir azap kapısı açılacağı söylenmektedir, buradaki azap kapısı cehennem kapısı olarak düşünülebilir (23/77). Hümeze suresinde ateş kapıları ile cehennem kastedilmektedir (104/8). Rad, Sad ve Zümer surelerinde ise Cennetin kapılarının olduğundan bahsedilmekte ancak sayısı belirtilmemektedir (13/23, 38/50, 39/73).

Hicr suresinde inanmayanlara delil olarak bir gök kapısı açılmasından bahsedilmektedir. Kapı açıldığında bunu görenlerin kendilerini büyülenmiş bir topluluk olarak niteleyeceklerinden bahsedilmektedir (15/14, 15/15). Kamer suresinde gökten boşalan yağmurların göğü kapıları açılarak yağdırıldığı anlatılmaktadır (54/11). Nebe suresinde göğün yedi kattan oluştuğu ve kıyamet koptuğunda göğün açılıp kapı olacağı söylenmektedir (78/12, 78/19). Araf suresinde rahmetin gösterilmesi olarak düşünebileceğimiz gök kapılarının inanmayanlara açılmamasından bahsedilmektedir (7/40).

En'am Suresi 59'uncu ayette

"Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır."

denilmektedir. O halde bir Müslüman olarak dini ve tasavvufi terimlerin ve kavramların izini sürmek için Kur'an-ı Kerim'e müracaatımız gerekmektedir. Zira tasavvufta kullanılan kavramların birçoğu farklı anlamlarda ve bağlamlarda Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir. Kur'an'da kapı ve eşik ifadesi oldukça fazla sayıda ve bağlamlarda yer almaktadır. Bunlardan üç ayet dikkat çekicidir.

Bakara suresi 189. ayette,

"...fakat erdemlilik kişinin Allah'a saygılı olmasıdır. Evlere kapılarından gelin; Allah'a saygılı olun ki kurtuluşa eresiniz."

buyurulmakta, evlere kapılarından girilmesi bunun erdemli bir davranış olduğu ifade edilmektedir. Ayetin nüzul sebebine bakıldığında cahiliye Araplarının ihramlı iken veya genel olarak uğursuzluk olacağı inancı ile bu şekilde davrandıkları, evlerine pencerelerinden veya başka yerlerden girdikleri, bunun da esasen hurafe olduğundan dolayı bu ayetin indiği ifade edilmiştir.

Kapı ve eşik konusunda Kur'an' da yer alan diğer bir ayet ise Nisa 154'tür. Bu ayette,

"Söz vermelerini takviye için Tûr'u başlarına diktik de onlara, '*Baş eğerek kapıdan girin*' dedik. Cumartesi günü sınırı aşmayın, dedik. Kendilerinden sağlam söz aldık."

buyurulmaktadır. Bakara suresi 58. ayette;

"Şu şehre girin, orada dilediğiniz gibi, bol bol yiyin, secde ederek *kapısından* girin, başıyla (hıtt) deyin. Biz de yanılmalarınızı başışlarız, iyilere daha da artırırız, demiştik."

Araf Suresi 161'deki ifade de ilgi çekicidir.

"Onlara denildi ki: Şu şehirde (Kudüs'te) yerleşin, nimetlerinden dilediğiniz gibi yiyin, '*başışlanmak istiyoruz*' deyin ve *kapıdan* eğilerek girin ki hatalarınızı başışlayalım. İyilik yapanlara ileride ihsanımızı daha da artıracacağız."

Bu ayetlerden anlaşıldığına göre kutsal yerlere kapıdan girilecek, niyaz edilecek ve başışlanma dilenecektir. Kapıdan girilirken baş eğilerek, tevazu gösterilerek saygı ile girilecektir.

Alevi-Bektaşî inanç ve kültüründe çok önemli bir sembol olan ve inancın bir parçası bulunan kapı ve eşik kavramı ile ilgili ilk zikredilmesi gereken hadis: "Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır." Hz. Peygamber bu hadisinde ilim isteyenin yani zahiri ve batini ilim taliplerinin Hz. Ali'ye gelmeleri ve ulaşmaları gerektiğine işaret etmiştir. Hz. Ali'nin kapısı olduğu şehrin içinde ilim ve hikmet vardır. Bu kapıya saygı ve niyaz ile gelinip İsrâ suresi 154 ve Bakara suresi 58. ayette emredildiği gibi *kapılardan* "hıttâ (Arapça af, affetme diliyorum, af diliyoruz, gibi manalara gelmektedir)" diyerek, ihtiramla ve eğilerek girilmelidir. Hz. Ali kapısından girilerek ilim şehri olan ve ahireti kazandıracak Hz. Peygambere vâsıl olunur. Hadislere göre, cennetin kapısını ilk açacak kişi Hz. Muhammed'tir. Cennet kapısı cennet bekçisi tarafından peygambere "Muhammed" diye hitap edilerek açılacaktır (Schimmel, 1995, ss. 104, 113).

4. Alevilik-Bektaşîlikte Kapı ve Eşik Kavramlarının Kökenleri ve Anlamları

Alevi-Bektaşî inanç ve kültüründe kapı ve eşik kavramları ile "Dört Kapı Kırk Makam" kavramlarının ana kaynağı Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed (sav)'in hadisleri ve Oniki İmam buyruklarını içeren metinlerdir. Ancak bu kavramların taşıdığı anlamlar kadim gelenek, görenek ve inançlarla bağıni tamamen kaybetmemiştir.

Farsça bir sözcük olan ve "Allah'a yalvarıp yakarma, dua etme anlamında bir tasavvuf terimi" olarak bilinen niyaz, "ihtiyacı olma, sevgi gösterisinde bulunma, dostluk, dua etme, selâm, hürmet, hediye" gibi anlamlar ihtiva etmektedir (Uludağ, 2007, s. 165). Türkçe sözlükte "yalvarma, yakarma" anlamında kullanılmıştır (Türkçe Sözlük, 2005, s. 1478).

Alevi-Bektaşî terimleri sözlüklerinde "niyaz" teriminin belli başlı dört başlıkta tarif edildiği görülmektedir:

- 1- Bir tarikat ulusuna, büyüğüne ya da tarikatta bir makamı temsil eden şeye, yere ve bunlar aracılığıyla Tanrı'ya yalvarma, yakarma biçiminde uygulanan bir ibadet; niyaz ayini.
- 2- Birbirine gösterilen sevgi duygusu, saygı, hürmet.
- 3- Dilekte bulunma, dileme, rica.
- 4- Sunulan armağan" (Korkmaz, 1994, ss. 270).

Şekil 1: Cemevine Girişte Eşik Niyazı

Yukarıdaki tanımlara ilave olarak; niyaz sözcüğünün "kimi Bektaşî bölgelerinde mürşide sunulan lokma" ve "cemde canların secdeye eğilerek üç kere Allah-Muhammed-Ali aşkına diyerek yeri veya mürşidin elini öpmeleri" anlamlarına geldiği de ifade edilmektedir. Niyazın Alevî ve Bektaşîlerde ikrar olduğunu belirtilmektedir. Ayrıca "Tahtacılar arasında köye gelen dedelerin yolluk ihtiyaçlarını karşılamak üzere bütün halktan toplanan para" manasında kullanıldığı bilgisine de ulaşılmıştır (Gökbel, 2019, s. 685). Bununla birlikte niyaz, kapı ve eşik kavramları ile birlikte düşünülmelidir. Alevîlik-Bektaşîlikte geniş bir söz varlığına sahip olan niyaz kavramı etrafında "niyaz etme", "niyazlaşma", "niyaz duruşu", "niyaz dağıtma" ve "niyaz hizmeti" şeklinde beş ayrı uygulama oluşmuştur.

Alevî-Bektaşî inancında cem odası ve post Hz. Muhammed (sav)'i temsil eder. Kapı ise yukarıda zikredilen "ilim şehri" hadisinde izah edildiği üzere Hz. Ali (kv)'dir. Alevî-Bektaşî inancında ibadet alanları manevî koruyucu mekânlardır. Mekân bir bakıma ruha giydirilmiş beden ve üzerinde çekilmiş cilttir. Mekân aynı zamanda zuhurun ortaya çıktığı ve görüldüğü yerdir. Hak-Muhammed-Ali bir nur ve bu nurun Muhammed olarak Mekke ve Medine'ye zuhur ettiği anlamı taşımaktadır. Her bir yaratılış veya "kün" emri bir mekâna ihtiyaç duyar. Sonra "kevn" gerçekleşir. İşte niyazların gerçekleştiği ibadet mekânları ruhun içerisinde tutulduğu beden gibidir (Taşğın, 2019, s. 50). Cem için ayrılan meydan, Arş-ı Rahman, yani Tanrı'nın mekânı olarak kabul edilmiştir. Kapısından girilirken dualar okunur, kapı eşığına basılmaz (Yörükân, 1998, s. 55). Alevîlik-Bektaşîlikte tarikat bilgisine ulaşmış olmanın bir yansıması, bir alçak gönüllülük ve teslimiyet ifadesi olarak, eşığın önünde sol diz üzerine çökülerek eller eşığe konur, her bir el bir kez öpülmek veya eşığe baş koymak suretiyle "eşığı öperek tarikata bağlılık" ifade edilir (Türkdoğan, 1995, s. 196).

Zelyut'a göre, Alevîler özel ibadet toplantıları yapmaya İmam-ı Cafer Sadık döneminde başlamışlardır. Bu toplantılar ilk cemler olarak kabul edilmiştir (Zelyut, 1992, s. 69). Cem ayini miraç hadisesinden sonra Kırklar Meclisi'nde yaşananların ve bu mecliste bulunan zatların sembolik şekilde temsil edildiği bir ayin ve onun yeryüzündeki tekrarıdır. Bu sebeple o meclisi temsile vesile olacak her şeyi yapmak ibadetin bir gereğidir. Ayinin icra edildiği Kırklar Meydanı'nın eşığı, Hz. Ali'yi, yani yola girişi temsil etmektedir. Bu sebeple eşikten başlayarak bu mekânın bütünü kutsaldır ve saygıdeğerdir. Böylece cem, iman ile amelin, akide ile geleneksel merasimlerin bir araya getirildiği ayinler yumağıdır (Yörükân, 1998, s. 131).

Şekil 2: Cemevine Girişte Eşik Niyazi.

Az önce de belirttiğimiz gibi Alevilikte eşik, yola girişi temsil ettiğinden kutsal kabul edilmiştir (Yörükkan, 1998, s. 131). Bu münasebetle eşığe bilerek ve isteyerek basmak günahdır. Meydan Sofası'na girerken ilk olarak eşığe niyaz edilir. Dede ocaklarının eşikleri de kutsal sayılmıştır. Rivayete göre Hz. Ali'ye mescidin eşığında suikast düzenlenmiştir. Bu sebepten dolayı da eşığe basmak günah sayılmıştır (Bozkurt, 1990, s. 140). Bu inancın bir gereği olarak Anadolu'nun hemen her tarafına yayılmış türbelere de kapının eşığı öpülerek girilmektedir (Er, 1996, s. 63).

İzmir'in Karşıyaka ilçesi Doğançay Köyü'nde günlük yaşamda bile eşığe saygısızlık günah kabul edilmektedir. Düğünlerde gelin eve getirildiğinde ilk olarak eşığe niyaz yaptırılmaktadır. Bu âdeti yaşlı bir kimse gerçekleştirmekte, gelinle birlikte damada da eşığe niyaz ettirilmektedir. Bu sırada gelinle damat birlikte "Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali" demektedirler. Sonra geline "eve yüz üstü geldin, sırt üstü çıkıncaya kadar yuvanda mesut ol" nasihatinde bulunmaktadır (Türkdoğan, 1995, s. 196).

Alevilik-Bektaşilikte eşik niyazı, bir alçak gönüllülük ve teslimiyet ifadesi olmanın yanı sıra "yola bağlanmak" demektir (Türkdoğan, 1995, s. 196). Yola ikrar vermektен murat ise ilim şehrinin kapısına varmaktır. O sebeple "Eşığıne yüz sürmek nasip olur mu ya Şah-ı Merdan Ali?" denilerek eşik öpülür. Alevilik-Bektaşilikte eşikten geçmek, zahirden batına geçiş, bir anlamda boyut değiştirmek olarak da değerlendirilebilir. Bununla birlikte Alevilik-Bektaşilikte kapının kendisi, eşığı, üstü, sağı, solu, kilidi, hâsılı bütün bu aza ve öğeleri Ehl-i Beyt'i temsil etmektedir. Yine eşığe basılmamasının temel nedeni işte bu Ehl-i Beyt'i temsil etmesindedir.

5. Alevi-Bektaşî İnanç ve Kültüründe Kapı ve Eşik Kavramları

Alevi-Bektaşî inanç ve kültürünün temel öğelerden bir olduğu anlaşılan kapı kavramının kelime ve içerik açısından incelediğinde çok geniş bir karşılığının olduğu görülmektedir. Alevilik ve Bektaşilikte kapı kavramına yüklenen ilk anlam onun yola girmeyi ifade etmesidir. Kapı bu inançta, zahirî ve batınî ilme işaret eden bir şeriat noktasıdır. Kapının iki kanadı Hasan ile Hüseyin'e, kapının eşığı ise tarikatın ilk basamağına işaret eder. Aynı zamanda eşik, mahviyet yolunun başlangıcı ve sırat-ı müstakimdir. Bu yüzden cem erkânı esnasında eşik, çiğnenmez aksine ona yedi aza ile niyaz edilir. Ayinin yapılacağı erenlerden kalan meydanın kapısı doğudadır ve bu nokta diğer yönlerin adlandırılmasında kıstas alınır. Şeriat olarak görülen giriş kapısına arka çevirmek günahdır. Bütün kâinatı temsil ettiği düşünülen meydana giriş şeriat kapısından çıkış erkân kapısındanadır.

Şekil 3: Cemevine Girişte Kapı Niyazı.

Bektaşî kültüründe dört kapı sembolizmi, pirlere üzerinde oturduğu postlarda da görülür. Örneğin çihâr köşe post pirin üzerinde otururken aynı zamanda dört kapının ortasında oturmasını ifade eden posttur (Sunar, 1975, s. 71). Kapılardan geçiş özeldir. Bazı kurallara uyularak geçiş gerçekleştirilir. Bektaşîler, dört kapı sembolizmini "dört kapı selâmı"nda şu şekilde ifade eder:

"es-Selâm ey nûr-ı şerîat erenleri, es-selâm ey pîr-i takrîkat erenleri, es-selâm ey ma'rifet erenleri, es-selâm ey nûr-ı hakîkat erenleri". "es-Selâmı aleyke ey şerîat erenleri! es-Selâmı aleyke ey tarikat pirleri! es-Selâmı aleyke ey marifet kâmilleri! es-Selâmı aleyke ey hakikat şahları" (Cebecioğlu, 2014, s. 134; Uluçay, 1996, s. 59).

Alevi-Bektaşî geleneğinde destur yani icazet alabilmek için bilinmesi gereken sorular arasında eşikle ilgili birtakım sorular mevcuttur. Bu sorular ve cevapları şöyledir:

- Kapıda ne üzerinde durursun?
- İkrar üzerinde.
- Kapı eşliğinden murad nedir?
- Kapı şeriatıdır, zahîrî ve batınî ilme işaretidir. İçi ve dışı Muhammed-Ali'den ibarettir. İki kanadı Hasan ve Hüseyin'dir. Eşik ise sırat-ı müstakimdir ve tarikatın birinci basamağıdır. Mahviyet yolunun da başıdır.
- Âyin-i Cem'de nereye ve kaç aza ile niyaz edersin?
- Yedi aza ile yedi yere niyaz ederim. Baş, ayaklar, ağız, bel ve bütün vücut, eller.
- Eşik'e.
- Horasan (Hacı Bektaş) Postuna.
- Mürşid Postuna.
- Tur'a ve Hz. Muhammed'in minberine.
- Hasan ve Hüseyin'e.
- Rehber.
- Cümleden cümleye." (Sunar, 1975, ss. 104-106).

Şekil 4: Cemevine Girişte Kapı Niyazı.

Alevi Bektaşî inancında insan mutlaka eğitilmesi, olgunlaştırılması gereken bir varlıktır. Bu amaçla insanı olgunlaştırmaya yönelik olarak "Dört Kapı Kırk Makam" öğretisi geliştirilmiştir. Bu şekilde insan olgunlaştırılarak topluma yararlı bir birey haline getirilir. Bu öğretilerdeki kurallar, insanın gönül dünyasına hitap eden ve ruhsal yolculuğunu destekleyen adımlardan

oluşmaktadır. Süreklilik esasıyla ilerleme sağlanan bu olgunlaşma sürecinde kişi özünü keşfederek varlığındaki hiçliğe ulaşmaya çalışır.

Aleviler ve Bektaşiler için eşik batınî bir öğretimdir. Kutsal olduğuna inanılan mekânlara girerken Aleviler ve Bektaşiler:

*Eşiğine koymuşam ben can u ser
Ta vücudum saf ola hem çü ser
Mâilim budur niyazım ben fakire kıl nazar
Allah, eyvallah, hû Dost!, derler (Pala, 1989, s. 49).*

Halk kültürümüzde önemli yere sahip olan eşik kavramı atasözlerimizde yer bulur. "Gelin eşikte oğlan beşikte" atasözü, "bir eve gelin gelir gelmez, çocuğu da beşikte saymak ve bebek hazırlıklarına başlamak gerekir anlamına gelir." Yeni gelin olmuş kızların eşikte bekletilmeleri türkülere de konu olmuştur:

*Ağlaya ağlaya giderim diyor
Ayağı eşikten dışarda gelin
Gönlünü bağlamış dosta gidiyor
Ayağı eşikten dışarda gelin (Aksoy, 1988, s. 286).*

Hoca Ahmed Yesevî, tarikatının erkânını kırk makam esasına göre tanzim eden ilk Türk sufisidir. O "Dört Kapı Kırk Makam" anlayışının kaynağını Hz. Ali'den nakledilen şu sözlere dayandırmaktadır:

"Hazreti Ali raziyallahü anhu rivayet kılırlar kim, dervişlik makamı kırk turur. Eğer bilib amel kılsa dervişliki pak turur ve eğer bilmese ve örgenmese, dervişlik makamı anga haram turur ve cahil turur. Ol kırk makamın onu makam-ı şerîatda turur ve onu makam-ı tarîkâtte turur ve onu makam-ı ma'rifette turur ve onu makam-ı hakikâtte turur" (Duran, 1997, s. 12).

Hoca Ahmed Yesevî'nin çizgisini takip eden Hacı Bektaş Veli'de de bu öğretinin var olduğunu görmekteyiz. Hünkâr dervişlere seyri süluk öğretimi maksadıyla kaleme aldirdığı *Makâlât* adlı eserinde "Dört Kapı Kırk Makam" etraflıca açıklamıştır (Coşan, 1996, s. 1, 18).

Alevilik-Bektaşilikte Dört Kapı Kırk Makam öğretisi bilinmesi gerekli önceliklerdendir. Hele hele post sahibinin mutlaka bu makamların sırlarına vakıf olması gerekir. Ballı Baba'ya ait bir Bektaşî nefesinde bu durum şu şekilde dile getirilir.

*Muhammed Ali postunda oturan
Dört kapıyı kırk makamı bilmeli
Muhammed Ali'ye talibim deyen
Evvel farzı mürşidini bulmalı (Koca, 1984, s. 25).*

Sonuç

Tarih boyunca insanlar yaşadıkları mekânları dış dünyadan ayırmak için başlangıçta güvenlik amaçlı kapı ve ona ilişkili eşikleri kullanmışlardır. Tarihi süreçte kapılar mitik dünya kavrayışını ve mitik eylemleri yansıtan bir kavram olmuştur.

"Kapılar bazen mekânları kötü ruhlardan koruyacak tılsımları barındırmış bazen de mekânın kullanıcısının toplumdaki statüsünü belirleyen bir simge haline dönüşmüştür. Bazen kapılar bazen de kapının bir parçası olan eşikler yeni bir başlangıç ve yeni bir dünyaya geçiş olarak kabul edilmişlerdir."

Türk mitolojisinde en önemli ve kutsal kabul edilen kapılar, gökte olduğu düşünülen Tanrı kapısıdır. Türk mitolojisinde Gök Tanrı inancında insan ile Tanrı arasında kesin olan sınırlar vardır. Tanrı ulaşılmazdır, kutsaldır, yaratandır. Tanrının gökte tasavvur edilmesi ile bu kapılar orta dünya ile üst dünya arasında konumlandırılmış mutlak bir sınırlardır.

Alevi-Bektaşî inanç ve kültürü kadim gelenek, görenek ve inançlardan etkilendiği gibi daha ziyade Kur'an ve hadis gibi İslam'ın iki ana kaynağından tevarüs etmiştir. Konumuz olan Alevi-Bektaşî inanç ve kültüründe kapı, yolun başı ya da sonunda bulunan noktayı ve aşamalı olarak başka bir makama geçiş sürecini anlatan bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Dört Kapı Kırk Makam öğretisi talibin dervişlikten başlayan yolculuğunu kapıdan kapıya ilerleyerek tamamlamasını ve kemâle ulaşmasını ifade eder. Alevi-Bektaşî inancında Meydan Odası'na girişte ifa edilen eşik niyazı hem kutsallık ifade eden mekânlara girişin kültürlerle yoğrulması ve etkileşimi ile oluşan şeklidir hem de manevi olgunluğa erişmede bir başlangıçtır. Alevi-Bektaşî inanç ve kültüründe cemlerde niyaz için Meydan Odası'na girişteki bu niyaz hem Türk kültüründen gelmekte hem de Hz. Peygamberin tavsiye ve uygulamalarına dayanmaktadır.

Sonuç olarak Alevi-Bektaşî inancında ve kültüründe, kapı ve eşik Tanrı'ya ulaşma yolunda, dünyevi farklılıklara, zahirden batına ve ruhsal bir yolculuğun aşamalarını işaret eden bir simgeye dönüşmüştür. Kapı ve eşik, manevi bir yola çıkan ve kapılardan geçmeye hazır talip kişinin sabırla beklemeye ve inanç kaidelerini yerine getirmeye başladığı ilk kutsal adımdır.

Kaynaklar / References

- Atmaca, E., Adzhumerova, R. (2010). "Kapı ve Eşik Kelimeleri Üzerine", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 12(2), ss. 23-45.
- Bayat, F. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi 1 (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi)*, Ötüken Neşriyat.
- Beydilli, C. (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Yurt Yayınevi.
- Bozkurt, F. (1990). *Alevîliğin Toplumsal Boyutları*, Tekin Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yayınları.
- Cooper, J. C. (1987). *An Illustrated Encyclopedea of Traditional Symbols*, Thames and Hudson.
- Demirarslan, D. (2020). "Geçmişten Geleceğe Doğru Bir Geçiş: Kapılar", *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7 (53), ss. 1219-1243.
- Duran, H. (1997). "Yunus'ta Süülük Sistemi", *Hacı Bektaş Velî Dergisi*, 2, ss. 12-13.
- Er, P. (1996). "Yozgat İli Merkez Kababel Köyünde Alevî İnançları", *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994*, Hagem Yayınları, ss. 35-46.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1989). *Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Velî*, Özgür Yayın Dağıtım.
- Gökalp, Z. (1995). *Türk Medeniyeti Tarihi*, Toker Yayınları.
- Gökbel, A. (2019). *Ansiklopedik Alevi Bektaşî Terimleri Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

- Güllüce, H. (2005). "Salat Kavramı: Etimolojisi ve Bazı Mülâhazalar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, ss. 171-184.
- Gürkan, S. L. (2012). *Yahudilik*, İSAM Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2001). "İsmâil", *DİA*, XXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 76-80.
- Harva, U. (2014). *Altay Panteonu Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*. (Çev. Ömer Suveren). Doğu Kütüphanesi.
- Hooke, S. H. (1993). *Ortadoğu Mitolojisi*, çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi.
- Karakurt, D. (2011). *Türkçe Söylence Sözlüğü (Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü)*, 08.01.2023. <https://upload.wikimedia.org>
- Koca, T. (1990). *Bektâşî Nefesleri ve Şairleri*, İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- Koecherowa, M. L. (1995). "Şaman Ayini Yeniden Yapılanma Deneyi", *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 12 (12), ss. 77-98.
- Korkmaz, E. (1994). *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Ant Yayınları.
- Makâlât* (1996). Haz. East Coşan, Sad. Hüseyin Özbay, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2002). *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, İletişim Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Pala, İ. (1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları.
- Potapov, L.P. (2012). *Altay şamanizmi*. (Çev. M. Ergun). Kömen Yayınları.
- Sami, Şemsettin. (2001). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sunar, C. (1975). *Melamilik ve Bektaşilik*, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Şener, C. (1997). *Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini Şamanizm*, Ad Yayıncılık.
- Taşğın, A. (2019). *Kalemle Resmedilen Alevilik*, Çizgi Kitabevi.
- Tursun, F. K. (2022). *Türk Kültüründe Kapı ve Eşik, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkçe Sözlük*. (2005). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1995). *Alevî-Bektaşî Kimliği*, Timaş Yayınları.
- Uluçay, Ö. (1996). *Alevilikte Dua Dülbang*, Gözde Yayınevi.
- Uludağ, S. (2007). "Niyaz", *DİA*, XXXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. ss. 165-166.
- Yörükan, Y. Z. (1998). *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Zelyut, R. (1990). *Hacı Bektaş Velî*, Hürriyet Ofset Matbaacılık.